

בעניין האיסור לעבור לפני המתפלל ודרכנו בלימוד תורה / אורי בריליאנט

רציתי לכתוב מאמר בנושא האיסור לעבור או לשבת לפני המתפלל. סימן ק"ב בשו"ע או"ח. אז תכננתי כך: קודם כל אחשוב על שתי סברות ועל כמה שיותר נפקא מינות ביניהן. אם אפשר, אנסה לחשוב גם על חקירה מעניינת בראיית אותם הסברות. גם לחקירה זו אנסה לחשוב על כמה נפקא מינות. לאחר מכן אגש לכתיבה עצמה. אתחיל את המאמר במחלוקת מעשית (שהיא בעצם נפקא מינה של שתי הסברות) ואשאל במה הם נחלקו. אחר כך אציע שנחשוב מעט על סברת האיסור, אציע את שתי הסברות, ואראה איך המחלוקת היא בעצם נפקא מינה שלהן. ולסיום אראה איך עוד כמה עניינים (שאר הנפקא מינות) תלויין בשתי ההבנות הנ"ל או בחקירה שהצענו.

אז קודם צריך לחשוב על שתי סברות. אז פה נעזרתי במה שאיכשהו זכרתי מילדותי, שדיברו על שתי סיבות: 1. שמפריע לכוונתו של המתפלל. 2. שמפסיק בינו ובין השכינה.

עכשיו שיש שתי סברות, צריך גם חקירה. מה שמיד קופץ לראש הוא שיש פה שני גורמים - א. המתפלל, ב. האדם שרוצה לשבת או לעבור שם, ומכיוון שכך, כמו בכל דין בו משתתפים שני גורמים, הדבר המתבקש הוא לחקור בהבנת האיסור: האם הדין הוא דין בגורם הראשון או בגורם השני, ובנידון דין - האם זהו דין במתפלל או דין בעובר/יושב.

אז יש לנו שתי סברות, ובמקביל יש לנו שני צדדים של חקירה. עכשיו ננסה לשלב ביניהם: אם זהו דין במתפלל, נראה ששתי הסברות שייכות: א. אל תפריע למתפלל. ב. אל תחסום לו את השכינה. אולם, אם זהו דין באדם העובר, פה נראה שרק בעיית "חסימת השכינה" קיימת. שהרי באיסור להפריע למתפלל, הגם שהוא מופנה כלפי העובר, האיסור הוא כי זה פוגע בשני, כלומר הבעיה היא אצל השני והעובר מצווה לא לגרום לו לבעיה זו. אך אם האיסור הוא מפני שמפריע לשכינה, נראה שגם לאדם המפריע יש איסור בהפרעה לשכינה, גם ללא שהיה פה אדם אחר כלל. האדם האחר הוא רק היכי תמצא להימצאותה של השכינה כאן. כמובן שניתן לחלוק על כך ולומר שגם ההפרעה בתפילה היא בעיה מצד המפריע, ולא רק מצד המופרע, והמתפלל הוא רק היכי תמצא שיהיה למפריע למי להפריע.

אז שילבנו בין הסברות לחקירה, ועכשיו צריך נפקא מינות. נחשוב קודם על החקירה. מכיון שחקרנו אם זהו דין במתפלל או דין בעובר, הרי שצריך לחשוב על מקרים בהם משום מה אין אצל אחד הצדדים את הבעיה, או לחילופין יש שיקול אחר שמתגבר על הבעיה, והרי שכך מצאנו לנו נפקא מינה. למשל, אם לאחד הצדדים יש שיקול אחר הגובר על הבעיה של המעבר לפני המתפלל, למשל, אם האדם המתפלל דווקא רוצה שיעברו לפניו, כי זה עוזר לו לכוונה (בהנחה שהסברה היא שזה מפריע לו, ונגיע לזה עוד רגע) או בשביל להביא לו סידור וכד', אז תלוי: אם זהו דין במתפלל - אז יהיה מותר, אך אם זהו דין בעובר - אז ודאי שעדיין אסור, דמה אכפת לן שזה עוזר למתפלל - הרי זה לא תלוי בו. וכן להפך. למשל, אם לאדם העובר דחוף מאוד מאוד לעבור כרגע על פני מתפלל זה, למשל שצריך להיכנס לבית הכנסת, אז שוב זה תלוי בנ"ל: אם זהו דין בעובר - אולי מותר, שהרי צריך לחשב מה יותר חשוב מבחינת האדם עצמו, אך אם זהו דין במתפלל - לכאורה עדיין אסור, וכי מפני שלך חשוב להתפלל אז תפגע בתפילתו/ שכינתו של חברך?!

כך גם ניתן להביא דוגמא למצב שבו משום מה לאחד הצדדים אין בעיה כלל במעבר לפני המתפלל (ולא שיש בעיה ושיש שיקול אחר שמתגבר עליה). למשל, אם המתפלל עוצם את עיניו או שיש לפניו סטנדר - אם זה תלוי במתפלל אז יותר לעובר, ואם בעובר - עדיין אסור.

אלה היו נפקא מינות לחקירה. אך ודאי שמתם לב שתוך כדי כך גם עלו נפקא מינות לסברות. שהרי אמרנו שאם זהו דין במתפלל אז מותר לעבור לפניו כשזה כדי שיוכל להתפלל טוב יותר, אך זה גופא תלוי בסברות שהעלנו, שהרי רק אם הבעיה מצד המתפלל היא בכך שמפריעים לו לכוון אז אם המעבר לפניו דווקא עוזר לו לכוון - מותר, אך אם האיסור הוא מצד הפגיעה בשכינה - אז אין זה משנה שכך יכוון טוב יותר, זה עדיין מפריע לשכינה.

כך גם בעניין עצימת עיניו של המתפלל, שזה משפיע רק אם נניח שהאיסור הוא מפני שמפריע למתפלל לכוון, ולא מפני שמפסיק בינו לבין השכינה. בעניין מצב בו יש איזשהו הפסק פיזי בין המתפלל לעובר, כמו סטנדר וכד', צריך לדון האם זה ימנע את בעיית הכוונה של המתפלל, וכן ניתן לדון האם כיוון שהסטנדר בעצם כבר מפסיק בין העובר לשכינה של המתפלל, שמא כבר אין בעיה של ההפסק בשכינה.

רק כדי להשלים את התמונה, נציע פה עוד נפקא מינה אפשרית. אולי יהיה הבדל בין מקרה בו המתפלל הגיע קודם למקרה בו העובר/ יושב הגיעו קודם, ויש לזה כמה אפשרויות (דין בעובר/ מתפלל, דין בהפרעה לכוונה/ שכינה וכו' וכו').

אז סיימנו את השלב האפריורי. מבטיח שעד כאן עוד לא פתחתי ספר. עכשיו, בשביל שהמאמר יהיה באמת יפה ומעמיק, כדאי להוסיף לכל אחד מהצדדים איזה קטע מחשבתי שיגבה כל אחד מהסברות. כמובן שמומלץ להביא איזה ציטוט מהרב קוק, ואם אפשר, עוד ציטוט ממישהו פחות מוכר. אז פניתי בשלב זה לחפש במחשב. תוכנת החיפוש בספרי הרא"ה לא אכזבה, ולאחר חיפוש המילים "תפילה" ו"ארבע" מצאתי קטע נפלא בעין אי"ה, שאמנם אינו מה שחיפשתי (אחת הסברות שהצענו) אך מציע הבנה חדשה ממה שהצענו עד כה (וזה כמובן עדיף):

"אני האשה הנצבת בזה", אריב"ל מכאן שאסור לישב בארבע אמות של תפילה. התפילה, מפני שהיא נוסדת על רגשי לב, ראוי לכל אדם ישר שבראותו שרעהו מתרגש מרגש נועם ד' - שיפעול הרגש גם עליו... ובאשר תועלת התפילה לחזק הרגש הטוב היא מפני שהרגש הוא קרוב למעשים יותר מן השכל, על כן ראוי שיהיה מצב הגוף מעומד, שהוא מצב המוכן לפעולות, ומאחר שהראוי שיפעול הרגש גם על כל הסמוך, ראוי שלא ישב אדם הסמוך בד' אמות של תפילה, שהוא כמורה שאין הרגש פועל עליו..." (עין אי"ה ברכות). (עין אי"ה ברכות לא. אות לד).

הרב קוק מבין שזהו דין באדם העובר ולא באדם המתפלל, אך הוא רואה זאת באופן הרבה יותר קיצוני ממה שחשבנו קודם. אנו הצענו שזהו דין בעובר/יושב מפני שהוא מפסיק בין המתפלל לשכינה או שמא מפריע לתפילתו. כלומר, המתפלל הוא הנושא, והאדם השני צריך להתאים עצמו לכך שיש כאן מישהו שמתפלל. ברא"ה משמע אחרת. האדם העובר/יושב הוא בעצם נחשב גם כן כמתפלל! רגשי התפילה מהמתפלל אמורים לעבור גם אליו, וממילא כעת הוא נחשב כאילו הוא גם בתפילה, ועל כן צריך הוא לעמוד! כלומר, זהו דין בעובר/ יושב, אך בעצם הדין הופך אותם למתפלל עצמו. (הרב קוק דיבר על האיסור לשבת, אך נראה שניתן לקחת את אותה סברה גם לאיסור לעבור לפניו).

אחר כך חיפשתי גם בתקליטור התורני כדי למצוא איזה מאמר חסידות בנושא, אך לא מצאתי. לא נורא, גם ציטוט מהרב קוק בלבד מספיק למאמר.

וכך, בעצם יש לנו מאמר ביד, וכל מה שחסר זה רק לכתוב אותו. וכאמור, סדר המאמר יהיה משהו כזה: נתחיל קודם בנפקא מינה מעשית (מחלוקת בנושא מעשי - מהנפקא מינות שהצענו לעיל) כאשר ננסה להראות שצד אחד יותר מובן מהשני (בחירת הצד היותר מובן היא די שרירותית). נציע את החקירה ועל ידה נסביר את שני הצדדים, וניתן אח"כ עוד נפקא מינה. אח"כ נביא עוד מחלוקת מעשית (גם כן מהנפקא מינות הנ"ל) שאינה מוסברת ע"י החקירה, גם כאן ננסה שצד אחד יהיה יותר מובן, נציע את הסברות, נתלה בהן את המחלוקת, ונביא עוד נפקא מינה שתלויה בסברות הנ"ל.

אז יש לנו מאמר ביד, עם סברות, חקירות, נפקא מינות וקטע מהרב קוק, וכל זה כשעוד לא פתחנו ספר אחד. מן הסתם, כך חשבתי, אפתח ספרים ואכן אמצע לכל סברה, חקירה ומחלוקת - איזשהו ראשון שיאמר מה שאני מחפש. אז התחלתי במשנ"ב כדי לטעום טעימה ממה שקורה בראשונים ובאחרונים, והדבר תמך עוד יותר במחשבותי הנ"ל שאמצע לכל דבר ודבר ראשון או אחרון שיתמוך בו. אמנם, כבר מקריאת השו"ע ראיתי שקצת טעיתי. אני ערבותי בין שני תחומים: לשבת לפני המתפלל ולעבור לפניו, אך בגמרא וכן בהלכה שני הדינים מובאים בנפרד. לאיסור הישיבה מובא טעם שמביא הט"ז שה' ד' אמות הם קדושות, ועל כן אם עוסק היושב באותה שעה בתפילה וכד' (ויש דיונים במה בדיוק צריך שיעסוק) מותר. אך לעבור כנגד המתפלל אסור בכל מקרה (גם אם מתפלל באותו זמן). אך כאמור, חוץ משוני זה, באופן כללי הקריאה במשנ"ב עודדה אותי להמשיך לחפש בראשונים, שכן המשנ"ב מביא הרבה מדינונו לעיל. הוא דן (לגבי ישיבה) אם דבר פיזי שמפסיק מועיל להתיר. עוד דן בשו"ע במצב בו היושב הקדים את המתפלל (אמנם לגבי ישיבה ולא לגבי העובר, שם נראה שאין ממש היכי תמצוי כזה). אח"כ מביא את שני הטעמים שהצענו לאיסור המעבר, ומביא נפקא מינה - כיסוי העיניים ע"י טלית.

ופה תפסתי את עצמי. כיצד ייתכן שיהיה לי מאמר שלם כתוב בראשי כשעוד לא פתחתי ספר אחד?! כיצד ייתכן שקריאת הראשונים הוא השלב האחרון בלימוד?! וגרוע מכל - את הדף בגמרא בו מובאת הסוגיא (בעניין ישיבה) גיליתי רק מתוך הסתכלות בעין אי"ה הנ"ל, ואת הדף העוסק במעבר לפני המתפלל עוד לא פתחתי בשום שלב!

למדנו במשך חמשת השנים האחרונות בישיבתנו הקדושה תורה אדירה ועצומה. נראה לי שאחד הדברים הבולטים באותה תורה הוא הסדר והשיטתיות בה למדנו ללמוד. אין לי שום ספק בתועלת האין סופית בדרך לימוד זו, ובעז"ה אני מקווה שאצליח להעמיק על ידה בתורה יותר ויותר. אולם לפעמים נדמה לי שאנו, או לפחות אני, מפספסים קצת את המטרה. נראה לי, שכשקריאת הראשונים הופכת לחלק שולי בלימוד (לאו דווקא שולי בזמן אך שולי במהות) - זהו סימן לכך שעברנו קצת את הגבול. אני מרגיש שאני עוסק יותר מדי ביצירת תורה, ופחות מדי בקבלתה. כמובן שצריך ליצור, וצריך לחדש, אך צריך גם לעשות עצמנו כלי קיבול,

מתוך ענווה כלפי מסורת העברת התורה שבעל פה ממשה רבינו ועד ימינו, להיות מוכנים לקבל תורה כמות שהיא.

נוסיף עוד, שבדרך כלל, ומן הסתם גם בסוגיא של עובר לפני המתפלל, מעבר למאמר יפה ושיטתי של סברות וחילוקים, ישנם מאות שורות של דיונים באחרונים ובשו"תים, שעליהם אנו נוטים לדלג, שקצת הורסים לנו את המבנים היפים שניסינו ליצור. כך שחוץ מהפן העקרוני שניסיתי להציג, ישנו פן של עצם לימוד לאמיתה ולעומקה של תורה, שאם לא נזהרים ניתן לפספס גם כן קצת בו.

לא באתי לבקר אף אחד חלילה, רק להביע את תחושותי כלפי לימודי שלי, בתקווה לחזק אצלי ואצל מי שיזדהה עם הכתוב את הצדדים הנ"ל. שנזכה כולנו (מחזור ל' וכל עמ"י) בעז"ה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולהגדיל תורה ואמונה בכל מקום ומסלול אליו נפנה, ולעבוד את ה' אלוקינו בשמחה ובטוב לבב.